

Резюме

Billiar K. L. Общая характеристика правотворческой деятельности Международной морской организации (ИМО).

Статья посвящена рассмотрению правовых основ нормотворческой деятельности Международной морской организации (ИМО). Рассмотрены задания, которые решаются ИМО, общая структура Организации. Освещено состояние правовых исследований в области правотворчества Международной морской организации, сделано вывод об актуальности исследовательской работы в этой сфере. Проведен анализ правотворческой деятельности ИМО с точки зрения современных взглядов на легитимность международных организаций, указаны основные источники легитимности и, под этим углом, рассмотрены результаты работы ИМО в контексте процедур принятия обязательных инструментов Организации и ее конститутивного договора (Конвенции о Международной морской организации). В статье рассматриваются вопросы классификации конвенций ИМО, рекомендаций, принимаемых Организацией, и осуществляется анализ преимуществ и недостатков указанных инструментов.

Ключевые слова: международное право, Международная морская организация, правотворчество международных организаций, легитимность международных организаций, обязующий характер международного права, Конвенция о Международной морской организации, конвенции ИМО, рекомендации ИМО.

Summary

Billiar K. General characteristics of a legislative activity of the International Maritime Organization (IMO).

The article is dedicated to examining a legal basis of a legislative activity of the International Maritime Organization (IMO). Specifically the article considers the tasks which are performed by the IMO and general structure of the Organization. It clarifies the state of legal researches in the sphere of the law-making process of the International Maritime Organization, makes a conclusion on the necessity to continue research work in this sphere. Existing views on the IMO legislative activity are analyzed taking into consideration contemporary viewson the legitimacy of the international organizations, specifically through the prism of adopting binding instruments of the Organization and its constitutive agreement (Convention on the International Maritime Organization). The article explores the IMO instruments, provides for classification of the IMO conventions and recommendations and analyses their advantages and weaknesses.

Key words: International Law, International Maritime Organization, law-making activity of international organizations, legitimacy of international organizations, binding character of the International Law, Convention on the International Maritime Organization, IMO conventions, IMO recommendations.

УДК 341.176(4)

Н. Г. ГОРОБЕЦЬ

Наталія Григорівна Горобець, здобувач Київського університету права НАН України

ОГЛЯД СТАНУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Наразі сучасний інститут права власності переживає суттєві зміни. Розширюється коло питань, які з компетенції держав переходять до сфери міжнародно-правового регулювання. Крім того, відбуваються суттєві зміни в структурі права власності, у повноваженнях власника, розвивається процес зближення речових і зобов'язальних концепцій права власності, з'являються нові види майна, які мають характеристики товару (інформація, ноу-хау та ін.) тощо. У цілому, спостерігається еволюція інституту права власності в бік більш широкого його розуміння, що отримує втілення у міжнародно-правових актах, у практиці міжнародних судових установ, зокрема Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) і в міжнародно-правовій доктрині.

Актуальність теми дослідження пояснюється також геополітичними інтересами України, які визначають необхідність інтеграції нашої держави в європейський політичний, економічний та інформаційний простір. Така інтеграція неможлива без входження України в єдиний правовий простір європейських держав, що передбачає спільність базових інститутів громадянського суспільства, одним з яких є право власності. Наразі Україна переживає період входження до європейського економічного, політичного та правового простору. З огляду на необхідність приведення українського законодавства у відповідність до норм і стандартів міжнародного права вкрай важливим є вивчення міжнародного досвіду та європейської правової доктрини.

Право власності, яке є центральною ланкою в системі речових прав, не перестає привертати до себе найпильнішу увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Проте багато аспектів природи і генезису права власності взагалі та правового захисту іноземної власності зокрема продовжують залишатися недостатньо дослідженими в науці міжнародного права.

22 січня 2013 р. в Страсбурзі на засіданні Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) велика увага приділялась тому, що держави-учасниці Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ) несуть «основну відповідальність» за ефективне застосування на

національному рівні ЄКПЛ. Водночас у ПАРЄ зазначають, що виконання рішень ЄСПЛ в Україні знаходиться не в кращому стані. Україна увійшла в десятку країн поруч з Болгарією, Грецією, Італією, Молдовою, Польщею, Росією, Румунією та Туреччиною, в яких систематично виникають затримки у виконанні рішень Європейського Суду¹. Дуже розповсюдженими стали непоодинокі випадки неможливості виконання або виконання із запізненням рішень ЄСПЛ.

Метою статті є здійснити комплексний аналіз сучасного стану виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини, зокрема в контексті захисту права власності; виявити проблемні питання у цьому механізмі та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення механізму виконання рішень Суду з урахуванням стандартів та вимог Ради Європи.

Загальні питання захисту права власності у міжнародному праві були висвітлені в роботах Є. Ю. Зубаєвої, А. А. Мамаєва, О. І. Хлестової, Д. І. Курдюкова, І.П. Куликової, Є. В. Кобчікової, О. В. Попової, І. Е. Папушина, А. К. Фетісової, С. І. Циганова, В. В. Силкіна, В. Г. Богданова. Питання тлумачення права взагалі, інтерпретації й застосування Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), ЄСПЛ та судами України, зокрема, вивчалися з урахуванням праць таких українських та зарубіжних вчених, таких як В. М. Ватаманюк, В. Є. Мармазова, С. В. Шевчука, А. Б. Венгерова, Є. Врублевського, Ю. Д. Ільїна, В. О. Туманова, Л. Г. Гусейнова, С. В. Шевчука та ін.

Отже, вищезазначеними положеннями й обумовлюється вибір теми дослідження.

Останнім часом різко збільшується кількість рішень по суті, винесених ЄСПЛ у справах проти України. Виконання рішень ЄСПЛ в Україні регламентуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод², Регламентом Європейського суду з прав людини, Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» (далі – Закон)³, Законом України «Про виконавче провадження», Цивільним процесуальним кодексом⁴, Кодексом адміністративного судочинства⁵ та іншими нормативно-правовими актами України.

Основним нормативно-правовим актом у даній сфері правовідносин є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини»⁶. Відповідно до ст. 1 Закону виконання рішення може проводитися в двох формах. Перша – це вжиття заходів загального характеру, а друга – виплата стягувачу відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру⁷. Однак, як свідчить практика, постановлені рішення ЄСПЛ належним чином не виконуються.

Станом на 31 грудня 2014 р. за статистичними даними ЄСПЛ на розгляді знаходиться 69300 заявок, з них майже половину становлять скарги, подані проти трьох країн, а саме України – 19,9 %, Італії – 14,4 %, Російської Федерації – 14,3 %. Україна знаходиться на першому місці серед країн за кількістю винесених рішень ЄСПЛ станом на 31 грудня 2014 р., а саме – 1073 рішення (порівняно з 2013 р. було винесено 2281 рішення проти України), усього було прийнято до судового формування на 31 грудня 2014 р. 14198 справ. З них неприйнятні до розгляду 12731 справа. На другому місці Російська Федерація – подано до розгляду 8952 скарги, з них відхилено 15574, винесено рішень з 218. На третьому місці Італія: подано 5476 скарг, відхилено 9625, винесено рішень 145⁸.

У період 1959–2014 рр. по Україні було прийнято до розгляду 70605 справ, з них виявилось неприйнятними до розгляду 52269 справ, було винесено рішень у 4734 справах, з них таких, що стосуються захисту прав власності – 336 рішень. На першому місці Російська Федерація: прийнято 129223 справи, неприйнятними до розгляду виявилось 116777, винесено рішень 2588⁹. А за даними ЄСПЛ станом вже на 28 лютого 2015 р. за заявками, які виділені для судового формування, Україна – на першому місці: 13650 скарг, що становить 20,1 % Російська Федерація – 10000 скарг, 14,7 %, Італія – 9950 скарг, або 14,6 %.

Протягом 2014 р. Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини (далі – Урядовий уповноважений) вживались заходи з метою забезпечення належного здійснення представництва України під час розгляду справ у ЄСПЛ, а також забезпечення належного виконання рішень Європейського суду та звітування про хід виконання перед Комітетом міністрів Ради Європи (далі – Комітет міністрів РЄ). У 2014 р. ЄСПЛ направив 101 справу з пропозицією надати зауваження Уряду України.

Також зауважимо, що в 40 рішеннях Європейського суду, в яких було констатовано порушення Україною положень Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму близько 870 737 232,19 євро. Після розгляду справ з урахуванням позицій Уряду Європейським судом було зобов'язано Україну сплатити близько 46 738 812,53 євро. Таким чином, було відхилено вимоги заявників на суму 819 598 025,66 євро що становить 95,3 %¹⁰.

Зазначимо, що основними проблемами, які призводять до констатації ЄСПЛ порушень Україною положень ЄКПЛ, є такі: невиконання або тривале виконання рішень національних судів; тривале провадження досудового слідства у кримінальних справах та тривалий розгляд справ судами; погане поводження щодо особи, яка перебуває під контролем держави (в місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань); неефективність розслідування правоохоронними органами кримінальних справ, зокрема, за фактами поганого поводження з боку представників державних органів, передусім у місцях досудового тримання осіб під вартою та в місцях виконання покарань; неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають у місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань, а також ненадання вказаній категорії осіб адекватної медичної допомоги; недоліки законодавства та судової практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави; недоліки судової практики, що призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд¹¹.

Серед заходів індивідуального характеру, які вживаються на виконання рішень ЄСПЛ, є те, що відповідно до ст. 10 Закону рішення ЄСПЛ є підставою для повторного розгляду справи (процедура *restitutio in integrum*). Право звернутися до відповідного суду за переглядом рішення національного суду на підставі рішення ЄСПЛ письмово роз'яснюється кожному заявнику у межах десяти днів від дня отримання повідомлення про набуття рішенням статусу остаточного.

Зауважимо, що у 2014 р. на виконання рішень ЄСПЛ з державного бюджету було сплачено 169817,7 тис. грн¹². Натомість, у ст. 23 Закону України «Про державний бюджет України на 2015 рік» від 28 грудня 2014р.¹³ передбачається «право Кабінету Міністрів України у встановленому ним порядку реструктуризувати фактичну заборгованість обсягом до 7.544.562.370 гривень, що виникла станом на 1 січня 2015 року за рішеннями судів, виконання яких гарантовано державою, а також за рішеннями Європейського суду з прав людини, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, шляхом часткового погашення за рахунок коштів, передбачених цим Законом на ці цілі, у розмірі до 10 відсотків від суми за зазначеними рішеннями та видачі на решту суми фінансових казначейських векселів строком обігу до семи років, з відстроченням платежів за цією заборгованістю на два роки та відсотковою ставкою 3 відсотки річних. Право видачі таких векселів надати органам, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів». На нашу думку, подібна практика відшкодування позивачам моральної та матеріальної компенсації Урядом держави-відповідача за рахунок видачі фінансових казначейських векселів невідома ані самому ЄСПЛ, ані державам-членам Ради Європи, які одночасно є й сторонами ЄКПЛ.

Слід мати на увазі, що виконання рішень ЄСПЛ є специфічним правовим інститутом, відмінним від тих, які передбачені для виконання рішень національних судів, а також для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержавних установ. Тому, з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені ЄКПЛ, і міждержавний статус ЄСПЛ встановлено й особливі механізми реалізації його рішень. Так, виконання підлягають ухвали палат ЄСПЛ, які відповідно до п. 2 ст. 44 ЄКПЛ набули статусу остаточних, тобто, якщо сторони заявлять про те, що вони не звертатимуться з клопотанням про передачу справи на розгляд до Великої палати з моменту, коли сплине тримісячний термін від дати винесення рішення; якщо не було подано клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати; або якщо комітет у складі п'яти суддів відхилить клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати. Виконання рішень ЄСПЛ передбачено положеннями ст. 46 ЄКПЛ, які створюють специфічні правові зобов'язання для держави-відповідача. Окрім того, втілення рішень ґрунтується на згоді Високих Договірних Сторін виконувати ухвали ЄСПЛ у будь якій справі, де вони виступають стороною. Зазначимо, що до повноважень ЄСПЛ не входить виконання винесених ним рішень, адже вони направляються до Комітету міністрів Ради Європи (далі – КМРС), що покликаний контролювати їхню реалізацію та забезпечувати виплату грошових компенсацій. Взагалі, під виконанням рішення Суду слід розуміти життя державою індивідуальних заходів, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Суду, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Суду аналогічних заяв проти України у майбутньому.

У цьому зв'язку вбачається за доцільне проаналізувати деякі рішення ЄСПЛ, постановлені проти України, щодо порушення права власності громадян України з боку органів державної влади та посадових осіб, а також виявити системні й комплексні проблеми, що лежать в основі неналежного та несвоєчасного виконання Україною взятих на себе зобов'язань відповідно до ЄКПЛ та Першого Протоколу до неї.

Незважаючи на те, що право власності як окреме право не було виокремлено у самій ЄКПЛ, однак ст. 1 Першого Протоколу до неї передбачила наступне: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів»¹⁴.

ЄСПЛ зазначає, що відповідно до його прецедентної практики ст. 1 Першого Протоколу містить три окремі норми: перша, що міститься в першій фразі першого абзацу та несе в собі загальний характер, виражає принцип поваги до права власності; друга, що міститься в другій фразі того ж абзацу та передбачає позбавлення права власності за певних умов; що стосується третьої, згаданої в другому абзаці, вона визнає саме можливість державам-учасникам регламентувати на власний розгляд використання майна в загальних інтересах. Тим не менш, тут не йдеться про абсолютно не зв'язані між собою норми. Друга та третя норми є особливими прикладами, що стосуються права власності та повинні тлумачитися в світлі принципу, закріпленого першою нормою¹⁵.

Мирне володіння своїм майном включає не тільки «класичне» право власності, як воно тлумачиться відповідно до українського законодавства. Як відомо, ст. 319 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) передбачає, що «власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі»¹⁶. Крім того, у ст. 321 ЦКУ зазначається, що «право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності».

ті на підставі і в порядку, встановлених законом та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Виключно в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості»¹⁷.

Натомість, ЄСПЛ включає до мирного володіння своїм майном, до прикладу, виплати за трудовим договором та інші виплати¹⁸.

Так, наприклад, у справі «Баландіна проти України» (заява № 16092/05, рішення від 6 грудня 2007 р.)¹⁹ Судом було встановлено порушення ст. 1 Першого протоколу щодо мирного володіння своїм майном, коли справа стосувалась заборгованості стосовно виплати заробітної плати. 5 травня 2000 р. Держинський районний суд м. Харкова зобов'язав колишнього роботодавця заявниці – Державне комунальне ремонтно-будівельне підприємство з ремонту житлового фонду Фрунзенського району м. Харкова виплатити їй 4489,02 грн заборгованості із заробітної плати та інших виплат, однак після ліквідації заборгованість залишилась у зв'язку з відсутністю коштів підприємства-боржника.

Аналогічно у справі «Батрак проти України» (заява № 50740/06, рішення від 18 червня 2009 р.)²⁰ встановлено, що 9 квітня 2004 р. Автозаводський районний суд міста Кременчука присудив заявниці 8636,45 грн виплат, гарантованих ст. 57 Закону України «Про освіту». Зазначені виплати, передбачені для викладачів, не здійснювались через відсутність видатків на такі цілі у державному бюджеті.

У справі «Безуглий проти України»²¹ Судом встановлено порушення ст. 1 Першого Протоколу у зв'язку із тим, що заявнику не виплачено присуджені національним судом виплати щодо заборгованості із заробітної плати. У справі «Білецька проти України» (заява № 25003/06, рішення від 10 грудня 2009 р.)²² встановлено порушення права на мирне володіння своїм майном через невиконання рішення суду про виплату заробітної плати. У справах «Деревенко та Довгалюк проти України»²³, «Дідух проти України»²⁴ також розглядалось ЄСПЛ питання про виплату заробітної плати.

У справі «Гайкович проти України» (заява № 38931/02, рішення від 20 грудня 2007 р.)²⁵ до порушення ст. 1 Першого Протоколу віднесено відшкодування моральної шкоди у зв'язку із кримінальним провадженням. 10 вересня 1998 р. Ленінградський районний суд м. Києва відкрив кримінальне провадження проти заявниці за наклеп. 4 лютого 2000 р. той же суд визнав заявницю винною. 3 серпня 2000 р. Київський міський суд скасував це рішення та закрити кримінальну справу через відсутність складу злочину. Заявниця подала цивільний позов до відділення Державного казначейства України у Святошинському районі м. Києва, вимагаючи відшкодування моральної шкоди у зв'язку з кримінальним провадженням, який присудив 3360 грн компенсації.

Цікавим з точки зору тлумачення змісту поняття «право власності» ЄСПЛ є його рішення у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України» (заява № 48553/99)²⁶. ЄСПЛ у своєму рішенні щодо прийнятності констатував, що акції, якими володів заявник, мали безсумнівно економічну цінність та становили «майно» в розумінні ст. 1 Першого Протоколу. З огляду на те, що Уряд не оскаржує твердження, що заявник мав право на відповідні акції, Суд, відтак, констатує, що ст. 1 може бути застосована в цьому випадку. Суд вказує, що акція товариства є складною річчю. Вона свідчить про те, що власник має частину акціонерного капіталу та відповідні права. Тут йдеться не лише про непрямитий контроль за акціонерними активами, оскільки й інші права, особливо право голосу та право впливати на товариство, можуть впливати з акції. У цій справі Суд зазначив, що у цьому випадку заявник спочатку володів 49 % акцій ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ». Внаслідок кількох збільшень статутного фонду ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ» частина капіталу, що була в його володінні, знизилася з 49 % до 20,7 %. Відтак, зазнали змін власні повноваження заявника як власника акцій, а саме: його здатність керувати товариством та контролювати його майно. З огляду на обставини справи та враховуючи специфічну природу майна, що належала позивачу, Суд розцінює, що представлена справа через складність фактів та правових питань не може бути чітко віднесена до однієї з категорій ст. 1 Першого Протоколу. Суд нагадав також про три положення, що становлять зміст ст. 1 Першого Протоколу (параграф 90). Він зауважує, що у цьому випадку не було ані прямого позбавлення заявника його майна з боку національних органів державної влади, ані іншого втручання, прирівняного до такого позбавлення власності.

Суд вважає, що несправедливий характер провадження у справах має прямиий зв'язок з правом заявника на повагу до його майна. У результаті безперечним є те, що відмова судів нижчої ланки дотримуватися вказівок Вищого арбітражного суду, а також суттєві відмінності у підходах судів різних рівнів при застосуванні та тлумаченні національного законодавства зумовили підстави для повторного відновлення провадження і, відтак, створили постійний сумнів стосовно законності рішень ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ» та актив виконавчого комітету Луганська. Крім того, втручання органів виконавчої влади держави в судову процедуру значно сприяло збереженню цього стану непевності. Врешті-решт, спосіб, у який завершився судовий процес (§ 81), не відповідає зобов'язанню держави реагувати з більшою послідовністю на ситуацію, в якій знаходився заявник. Як наслідок, заявник повинен був пережити цю непевність протягом періоду, коли початкова вартість його акцій знизилася, що потягло за собою зміни в можливостях заявника керувати ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ» та контролювати його майно (§ 110)²⁷.

Слід зауважити, що більшість рішень ЄСПЛ, пов'язані із захистом права власності, здебільшого стосуються виконання рішень національних судів. Фактично можна говорити про те, що жодне право в Україні, в тому числі право власності, не може бути ефективно захищене, оскільки не належним чином працює судова система та механізми виконання рішень національних судів.

Наприклад, у справі «Бочан проти України» (заява № 7577/02, рішення від 3 травня 2007 р.)²⁸ встановлено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у відповідній частині, що передбачає: «Кожен має право на справедли-

вий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру». Суд встановив, що справа заявниці переглядалась тричі, внаслідок винесення заступником прокурора Хмельницької області та заступником голови Верховного Суду України (далі – ВСУ) протестів було в загальній кількості шість послідовних рішень судів першої та другої інстанцій. Враховуючи обставини справи, за яких ВСУ змінив територіальну підсудність, і відсутність достатнього обґрунтування в рішеннях національних судів та розглядаючи ці питання разом і в їх сукупності, Суд вважає, що право заявниці на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції було порушено. Відповідно мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Також у всіх попередніх справах проблема полягала не у винесенні неправомірних рішень судами України, а в їхньому виконанні. Як один із прикладів можна навести наступний.

На виконання Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду» до Кабінету Міністрів протягом 2014 р. щокварталу Урядовий Уповноважений вносив «Подання про виконання рішень Європейського суду з прав людини», що набули статусу остаточного, в яких повідомлялось про рішення, постановлені ЄСПЛ щодо України, про причини порушень Конвенції, констатованих ЄСПЛ, а також зазначались заходи, необхідні для виконання зазначених рішень Суду.

Крім того, відповідно до ст. 5 Закону протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття рішенням ЄСПЛ статусу остаточного органи, причетні до порушення, яке було визнано Європейським судом, та органи, до повноважень яких належить вжиття заходів загального характеру для попередження аналогічних порушень Конвенції, повідомляються про суть порушення²⁹.

Очевидним є той факт, що будь-яке рішення, навіть рішення ЄСПЛ на користь заявника, не має практичного значення у тому випадку, якщо не існує реального механізму його виконання. Виконання рішень ЄСПЛ є специфічним правовим інститутом, відмінним від механізмів, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів, іноземних недержавних установ. І в силу міжнародних зобов'язань, передбачених Конвенцією, наддержавного статусу цього органу, встановлено особливі механізми щодо виконання його рішень.

Тривалий час в Україні не існувало спеціального нормативно-правового акта, який би регулював виконання рішень ЄСПЛ. Однак 30 березня 2006 р. набув чинності Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»³⁰. Цей Закон дістав позитивну оцінку з боку ПАРЄ та КМРЄ і оцінюється Радою Європи як один із зразків позитивної практики держав-членів.

Прийняття цього Закону свідчить про прагнення України до міжнародного співробітництва, забезпечення практичної дії ЄСПЛ на території нашої держави. Виконання рішень ЄСПЛ має неабияке значення не лише стосовно захисту прав людини в конкретному випадку, а й запроваджує механізми для покращання існуючих важелів захисту прав людини в цілому. Так, рішення ЄСПЛ приводить не лише до задоволення індивідуального інтересу заявника, але й сприяє реалізації «глобального» інтересу людини та громадянина, адже крім виплати справедливої сатисфакції (грошового відшкодування на користь заявника) та вжиття додаткових заходів загального характеру рішення ЄСПЛ вимагає від держави вжиття так званих заходів загального характеру, що спрямовані на уникнення аналогічних порушень прав і свобод людини в майбутньому. Таким чином, виконання рішень ЄСПЛ передбачає: виплату відшкодування згідно з рішенням ЄСПЛ заявнику; вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; застосування заходів загального характеру.

На нашу думку, з метою вдосконалення механізму виконання рішень ЄСПЛ вбачається доцільним звернутись до позитивного досвіду деяких держав-членів РЄ, в яких запроваджено парламентський контроль щодо виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ. Так, наприклад, в Італії існує «спільний постійний комітет» законодавчої й виконавчої влади, заснований у 2009 р., завдання якого – надавати інформаційну підтримку законодавчого процесу в парламенті щодо конкретних вимог конвенції та рішень ЄСПЛ і консультувати парламент стосовно того, які саме нові закони мають бути прийняті, а діючі – змінені, щоб досягти відповідності з ЄСПЛ, так як її тлумачить Суд у своїх рішеннях. Уряд зобов'язаний постійно надавати парламенту коротку інформацію про рішення суду проти Італії, а також щорічно направляти парламенту доповідь про стан їх виконання. Уся ця інформація має розглядатись і перевірятись профільними парламентськими комітетами³¹.

В Україні також пропонується ввести системний парламентський контроль за правозастосуванням. Так, у 2009 р. було підписано Спільний Меморандум про взаєморозуміння між Комітетом з питань правосуддя Верховної Ради України та КМРЄ, яким було введено експериментальний механізм контролю парламентського комітету за імплементацією рішень ЄСПЛ. Зазначений механізм передбачає засідання Комітету з питань правосуддя за участю Урядового Уповноваженого, представників міністерства юстиції із затвердженням рекомендацій урядовим органам; підготовку відповідних законопроектів, заснованих на інформації та рекомендаціях, запропонованих учасниками цих засідань.

У цьому зв'язку зазначимо, що в доопрацьованому варіанті проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (щодо забезпечення виконання судових рішень)»³² (далі – проект Закону) (реєстр. № 2237 від 27 вересня 2013 р.) пропонується внести до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» ряд змін, які, на думку суб'єкта права законодавчої ініціативи, мають прискорити виконання рішень ЄСПЛ та реалізувати права громадян на справедливий судовий розгляд. Проект закону вводить нову норму, яка передбачатиме здійснення Верховною Радою України парламентського конт-

ролю з імплементації рішень ЄСПЛ. При цьому Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, який несе відповідальність за представлення України в Суді та координацію імплементації його рішень, буде зобов'язаний інформувати Верховну Раду України про стан імплементації рішень суду щорічно, не пізніше 1 березня, а також вносити пропозиції, що стосуються загальних заходів, шляхом внесення змін до законодавства³³

Наведене свідчить про те, що Конвенція та практика Європейського суду з прав людини стали в Україні реальними джерелами права та надали особам можливість не лише захищати свої права та свободи за європейськими стандартами, а й можливість українським судам застосовувати такі стандарти, що, окрім іншого, сприятиме зміцненню незалежності судової влади в Україні.

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики європейського суду з прав людини» (щодо забезпечення виконання судових рішень) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45700

² Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Європейський суд з прав людини. Аналітичний ресурс місцевого і регіонального розвитку : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.municipal.gov.ua/1336>

³ Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України : прийнятий 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004 – № 16. – Ст. 1088.

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України : прийнятий 6 липня 2005 р. № 2747 // Уряд. кур'єр. – 2005. – 17 серп. (№ 153–154). – С. 7–22.

⁶ Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

⁷ Там само.

⁸ The ECHR in the facts & figures : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2014_ENG.pdf

⁹ European court of human rights cour europeenne des drotis : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2015_BIL.pdf

¹⁰ Щорічний Звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/9329>

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28. грудня 2014 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 2 березня 2015 р. № 217-VIII) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>

¹⁴ Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf

¹⁵ Комаров В. В. Рішення Європейського Суду з прав людини та Конституційного Суду України: проблема конкуренції / В. В. Комаров // Проблеми законності. – Х., 2009. – Вип. 100. – С. 31–41.

¹⁶ Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Європейський Суд з прав людини. Вибрані рішення // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 1. – С. 10–17.

¹⁹ Справа «Баландіна проти України»: рішення від 6 грудня 2007 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁰ Справа «Баграк проти України» : рішення від 18 червня 2009 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²¹ Справа «Безуглий проти України» : рішення від 22 грудня 2005 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²² Справа «Білецька проти України» : рішення від 10 грудня 2009 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²³ Справа «Деревенко та Довголюк проти України» : рішення від 29 листопада 2007 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁴ Справа «Дідух проти України» : рішення від 31 грудня 2008 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁵ Справа «Гайкович проти України» : рішення від 20 грудня 2007 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁶ Справа «Совтрансавто-Холдинг проти України» : рішення від 25 липня 2002 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁷ Там само.

²⁸ Справа «Бочан проти України» рішення від 03.05.2007р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

²⁹ Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>

³⁰ Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

³¹Ensuring the viability of the Strasbourg Court: structural deficiencies in States Parties : Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur : Mr Serhii KIVALOV, Ukraine, EDG, Report. – Doc. 13087. – 07 January 2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://assembly.coe.int/ ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?f ileid=19245&lang=EN](http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?f ileid=19245&lang=EN)

³²Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (щодо забезпечення виконання судових рішень) № 2237 від 7 лютого 2013 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45700

³³Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45700

Резюме

Горобець Н. Г. Огляд стану виконання рішень Європейського суду з прав людини в контексті захисту права власності.

У статті аналізуються деякі проблемні питання механізму виконання рішень Європейського Суду з прав людини в правовій системі України. Окрема увага приділяється аналізу деяких рішень Європейського Суду з прав людини, винесених проти України, в контексті порушення статті 1 Протоколу 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Автором сформульовано висновки та пропозиції щодо удосконалення вітчизняної правозастосовної системи в аспекті виконання рішень Європейського Суду та приведення її у відповідність до стандартів Ради Європи.

Ключові слова: Європейський Суд з прав людини, право власності, виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні, правозастосовна та правотворча практика тощо.

Резюме

Горобець Н. Г. Обзор состояния выполнения решений Европейского суда по правам человека в контексте защиты права собственности.

В статье анализируются некоторые проблемные вопросы механизма исполнения решений Европейского Суда по правам человека в правовой системе Украины. Отдельное внимание уделяется анализу некоторых решений Европейского Суда по правам человека, вынесенных против Украины, в контексте нарушения статьи 1 Протокола 1 к Европейской конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод. Автором сформулированы выводы и предложения по совершенствованию отечественной правоприменительной системы в аспекте выполнения решений Европейского Суда и приведение ее в соответствие со стандартами Совета Европы.

Ключевые слова: Европейский Суд по правам человека, право собственности, выполнение решений Европейского Суда по правам человека в Украине, правоприменительная и правотворческая практика.

Summary

Gorobets N. European Court of Human Rights judgments satisfaction state review in property rights protection context.

The paper is focused on the analysis of certain areas of concern in the mechanism of European Court of Human Rights judgments satisfaction in the legal framework of Ukraine. Special attention is paid to the analysis of several judgments of European Court of Human Rights awarded against Ukraine in the context of violation of the Article 1 Protocol 1 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author formed opinion and proposals to improve national human rights system in view of European Court judgments satisfaction and bring the system in line with European Council standards.

Key words: European Court of Human Rights, property right, European Court of Human Rights judgments execution in Ukraine, established practice in applying the law and making the law, etc.

УДК 341.238 (4)

Б. В. СТРИЛЕЦЬ

Богдан Васильович Стрілець, аспірант Київського університету права НАН України

СВОБОДА РУХУ КАПІТАЛУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Свобода руху капіталу разом із свободою руху осіб, товарів, послуг та свободою заснування (економічної діяльності) є вагомим складовим функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу (далі – ЄС). Вивчення правового регулювання свободи руху капіталів та інвестиційної діяльності в ЄС з огляду на ратифікацію Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом – з іншої (далі – Угода про асоціацію), є актуальним і корисним для визначення векторів подальшого розвитку інвестиційного законодавства України.

Питання правового регулювання свободи руху капіталу досліджували вчені Дж. А. Ашер, В. Селіванова, С. Лещенко, О. Ануфрієва, С. Кашкін, А. Некрасов та ін. Дослідженню свободи руху капіталів в ЄС при-